

ЄЩЕНКО О. В.суддя
(П'ятий апеляційний
адміністративний суд)

УДК 347.998.85

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.2.54>**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПРИНЦИПУ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ**

У статті проаналізовано питання нормативно-правового регулювання принципу доступу до правосуддя. Звернено увагу, що система доступу до правосуддя в Україні має законодавче підґрунтя та забезпечує рівний доступ до судового захисту для всіх осіб, що є ключовим аспектом демократичного правового державотворення. Встановлено, що доступ до правосуддя є важливим принципом правової системи України, хоча він не прямо закріплений у Конституції країни.

Нормативно-правові акти, такі як Цивільний, Господарський, Адміністративний і Кримінальний процесуальні кодекси, чітко визначають процедури та умови доступу до суду, а також гарантують право на захист, рівність перед законом, і доступність правосуддя для всіх осіб, включаючи іноземців та юридичні особи. Схожість підходів доступу до правосуддя свідчить про стабільність та незмінність регулювання, а також про важливість забезпечення доступу без перешкод та штучних бар'єрів у рамках правової системи України.

Встановлено, що доступ до правосуддя в Україні в останні роки піддавався значним змінам та покращенням через прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який вніс значні зміни в процедури подання позовних заяв та заяв до суду, удосконалив механізми захисту прав та інтересів осіб у судовому порядку та спростив процедури подання позовів.

Доступ до справедливого та неупередженого суду гарантується як внутрішнім законодавством, так і міжнародними договорами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Практика Європейського суду з прав людини, як відзначено у зазначених вироках, підкреслює, що система юстиції має забезпечувати ефективний доступ до суду та виконання судових рішень без неприпустимих затримок. Ураховуючи зазначені принципи та практику Європейського суду з прав людини, важливо, щоб судова система України дотримувалася цих принципів та забезпечувала ефективний доступ до суду та виконання судових рішень без затримок і дискримінації.

Ключові слова: доступ до правосуддя, справедливий суд, права людини, міжнародні стандарти, судова система

Yeshchenko O. V. Normative-legal regulation of the principle of access to justice

Article analyzes the issues of normative-legal regulation of the principle of access to justice. It is noted that the system of access to justice in Ukraine has a legislative basis and ensures equal access to judicial protection for all individuals, which is a key aspect of democratic legal state-building. It is established that access to justice is an important principle of the legal system of Ukraine, although it is not directly enshrined in the Constitution of the country.

Normative legal acts, such as the Civil, Commercial, Administrative, and Criminal Procedure Codes, clearly define the procedures and conditions for access to court and guarantee the right to defense, equality before the law, and accessibility of justice for all individuals, including foreigners and legal entities. The similarity of approaches to access to justice indicates the stability and consistency of regulation, as well as the importance of ensuring access without obstacles and artificial barriers within the legal system of Ukraine.

It is established that access to justice in Ukraine has undergone significant changes and improvements in recent years through the adoption of the Law of Ukraine “On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, Civil Procedural Code of Ukraine, Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine, and other legislative acts,” which made significant changes to the procedures for filing claims and statements to the court, improved mechanisms for protecting the rights and interests of individuals in judicial proceedings, and simplified procedures for filing lawsuits.

Access to a fair and impartial court is guaranteed by both domestic legislation and international treaties, including the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The practice of the European Court of Human Rights, as noted in the mentioned judgments, emphasizes that the justice system must ensure effective access to the courts and the enforcement of court decisions without undue delay. Taking into account the mentioned principles and the practice of the European Court of Human Rights, it is important for the judicial system of Ukraine to adhere to these principles and ensure effective access to courts and enforcement of court decisions without delay and discrimination.

Key words: *access to justice, fair trial, human rights, international standards, judicial system*

Вступ. Право на доступ до правосуддя є одним з фундаментальних прав людини, що забезпечує можливість кожному отримати захист своїх прав та інтересів через судовий процес. Цей принцип, як визначається в міжнародних документах та конституціях багатьох країн, є невід’ємним елементом демократичного суспільства та реальною основою для забезпечення рівності перед законом. Він забезпечує не лише можливість оскаржувати порушення своїх прав, а й гарантує здійснення справедливих та ефективних механізмів вирішення правових спорів.

Доступ до правосуддя включає в себе не лише можливість звернутися до суду, а й доступність, ефективність та реалізацію справедливості у самому процесі судочинства. Він має бути забезпечений без будь-яких форм дискримінації та перешкод, що можуть унеможливити або ускладнити особам здійснення їх права на правосуддя. Розгляд даного питання в контексті нормативно-правового регулювання набуває великого значення для забезпечення справедливого та демократичного суспільства.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз нормативно-правового регулювання принципу доступу до правосуддя з урахуванням міжнародних стандартів та внутрішньодержавного законодавства. Для досягнення цієї мети будуть використані різноманітні методи дослідження, зокрема аналіз нормативно-правових актів, наукової літератури, а також порівняльний аналіз актів міжнародних організацій.

Результати дослідження. Доступ до правосуддя є принципом, який забезпечує право кожної особи на вільний доступ до судової системи для захисту своїх прав та інтересів, а також для вирішення правових конфліктів. Цей принцип передбачає, що кожна людина має право на справедливий та незалежний судовий процес, який відбувається відповідно до закону. Наразі Основним Законом не передбачено безпосереднього закріплення принципу «доступ до правосуддя». Незважаючи на те, що пряме зазначення права на доступ до суду в буквальному розумінні відсутнє в Конституції України, А.В. Лужаницький звертає увагу,

що можна й потрібно розглядати це забезпечене Основним Законом України право, принаймні, у відношенні до складової частини права на судовий захист. Підтвердженням цього є системний аналіз положень конституційних норм, які передбачають:

- гарантування можливості звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (ч. 3 ст. 8);
- захист прав і свобод людини і громадянина судом, забезпечення кожному права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. ч. 1, 2 ст. 55);
- право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ч. 4 ст. 55);
- належність до частини національного законодавства України чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 9);
- що закріплені Конституцією права і свободи людини і громадянина не є вичерпними (ч. 1 ст. 22) [1, с. 198].

Порівнюючи положення, якими охарактеризовано доступ до правосуддя в чинній Конституції України [2] та Конституції України у редакції від 28.06.1996 року [3], приходимо висновку, що вони не зазнали змін, що свідчить про стабільність та незмінність конституційного регулювання доступу до правосуддя протягом певного періоду часу. Примітним є те, що засади доступу до правосуддя були передбачені ще Конституційним договором між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України, зокрема через закріплення положень, що 1) судова влада в Україні здійснюється виключно судами; 2) суди захищають права і законні інтереси громадян, юридичних осіб і держави шляхом здійснення правосуддя [4].

Законом України «Про судоустрій України», який наразі втратив чинність, право особи на доступ до правосуддя не було передбачено. Звернення до суду за захистом своїх прав обмежувалося загальними положеннями про місце та статус судів у системі органів державної влади, що «правосуддя в судах загальної юрисдикції в Україні здійснюється шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних та інших справ, передбачених законом» [5]. Відповідно до чинного Закону України «Про судоустрій і статус судів», а саме статті 7: 1) кожна особа має право на захист своїх прав, свобод та інтересів перед незалежним, безстороннім і справедливим судом, який утворений відповідно до закону та забезпечує розгляд справ у розумні терміни; 2) іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні на однакових умовах з громадянами та юридичними особами України; 3) доступність правосуддя для кожної особи гарантується згідно з Конституцією України та відповідно до встановленого законодавством порядку [6].

Аналізуючи цитований текст з Закону України «Про судоустрій і статус судів» у контексті доступу до правосуддя, можна виділити декілька ключових аспектів:

- а) Право на захист. Закон гарантує кожній особі право на захист своїх прав, свобод і інтересів перед судом, який є незалежним, безстороннім і справедливим. Це відзначається як один із фундаментальних принципів правосуддя;
- б) Рівність перед законом. Закон також стверджує рівність перед законом усіх осіб, включаючи іноземців, осіб без громадянства та іноземні юридичні особи. Це означає, що незалежно від національності чи правового статусу, всі мають однаковий доступ до судового захисту;
- в) Доступність правосуддя. Закон акцентує на тому, що доступність правосуддя для кожної особи забезпечується згідно з Конституцією України та відповідно до законодавства. Це вказує на важливість забезпечення доступу до правової системи без перешкод та штучних бар'єрів.

Наразі принцип доступу до правосуддя передбачений численними нормативно-правовими актами, серед яких особливе місце посідають кодифіковані нормативно-правові акти, якими конкретизовано здійснення окремих видів судочинства. Беручи до уваги Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [6], в Україні виокремлюють декілька видів судочинства, серед яких цивільне (Цивільний процесуальний кодекс України [7]), кримінальне (Кримінальний процесуальний кодекс України [8]), господарське (Господарський процесуальний кодекс України [9]), адміністративне (Кодекс адміністративного судочинства України [10]), а також судочинство у справах про адміністративні правопорушення (Кодекс України про адміністративні правопорушення [11]). Аналізуючи чинні дані нормативно-правові акти принцип доступу до правосуддя доцільно зобразити через розкриття наступних аспектів:

1) Цивільний процесуальний кодекс України. Відповідно до статті 4 «Право на звернення до суду за захистом»: а) кожній особі гарантується право звертатися до суду для захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод або законних інтересів; б) органи та особи мають право звертатися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересів; в) відмова від права на звернення до суду для захисту є недійсною; г) згідно з угодою сторін, спір може бути переданий на розгляд третейському суду; д) кожна особа має право на участь у розгляді своєї справи [7];

2) Господарський процесуальний кодекс України. Відповідно до статті 4 «Право на звернення до господарського суду»: а) кожній особі забезпечується право звернутися до господарського суду для захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів; б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд своєї справи у господарському суді; в) юридичні особи, особи, яким закон надає право звертатися до суду в інтересах інших осіб, фізичні особи – підприємці, інші фізичні особи, державні та місцеві органи мають право звертатися до господарського суду для захисту своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів; г) відмова від права звертатися до господарського суду є недійсною; д) сторони можуть укласти угоду про передачу спору на розгляд третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу) [9];

3) Кодекс адміністративного судочинства України. Відповідно до статті 5 «Право на звернення до суду та способи судового захисту»: а) законом порядку, якщо вважає, що дії чи бездіяльність органів влади порушують його права, свободи або законні інтереси; б) кожна особа має право на участь у розгляді своєї справи відповідно до встановленого законом порядку; в) відмова від права звернутися до суду є недійсною; г) іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні на однакових умовах з громадянами та юридичними особами України [10];

4) Кримінальний процесуальний кодекс України. Відповідно до статті 21 «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень»: а) кожній особі гарантується право на справедливий розгляд і вирішення справи в адекватний строк незалежним і неупередженим судом; б) рішення та ухвали суду, що набрали законної сили у встановленому цим Кодексом порядку, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню на всій території України; в) кожна особа має право брати участь у розгляді справи будь-якої інстанції, що стосується її прав та обов'язків; г) ведення кримінального провадження не може перешкоджати доступу особи до інших засобів правового захисту, якщо під час кримінального провадження порушуються її права, що гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України [8]).

Аналізуючи викладені положення, зазначимо, що, порівняно з редакціями кодексів до 2017 року [12, 13, 14, 15, 16], наразі доступ до правосуддя є добре врегульованим, що головним чином було обумовлено прийняттям Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [17]. У загальному вигляді даним Законом було внесено ґрунтовні зміни шляхом розширення або зміцнення прав громадян на доступ до суду, спрощення процедур подання позовів та заяв до суду, удосконалення механізмів захисту прав та інтересів осіб у судовому порядку,

а також удосконалення процедур обґрунтування відмови у прийнятті позовних та інших заяв, а також контексті доступу до правосуддя.

Згідно зі Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» 2017 року, була впроваджена нова можливість подачі позовної заяви (заяви) через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Єдина судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС) можна визначити як комплексний інформаційно-комунікаційний засіб, створений для оптимізації роботи судів, сприяння доступності юстиції та покращення доступу до правосуддя [18]. Також важливим аспектом є можливість використання електронного підпису при подачі позовних заяв онлайн, що забезпечує високий рівень захисту та автентифікації документів, які надсилаються до суду. Використання електронного цифрового підпису дозволяє впевнитися у тому, що документи не піддаються підробці або втраті під час їх передачі та зберігання в електронному форматі. Це сприяє забезпеченню відкритості та прозорості судового процесу, а також сприяє зменшенню бюрократичних процедур і покращенню доступу громадян до правосуддя. Наразі положення щодо реєстрації електронних кабінетів передбачено ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 6 Господарського процесуального кодексу України, ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України та ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України.

Одним із спільних аспектів доступу до правосуддя, як звертає увагу відомий український вчений М.І. Козюбра, є вимога «неможливості відмовити у правосудді» [19]. Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп/1997, Судом звернено увагу, що суд не може відмовити у справедливому судовому розгляді, якщо особа, незалежно від того, чи є вона громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, вважає, що її права і свободи порушені або обмежені, або якщо вона стикається з іншими порушеннями прав і свобод. Відхиленням суду позовів та інших заяв, які оформлені відповідно до чинного законодавства, порушується право на судовий захист, що заборонено згідно зі статтею 64 Конституції України і не може бути обмежене [20].

Поруч з цим, як передбачено ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України, у судовій діяльності в Україні використовується Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року разом з протоколами до неї, на які Верховна Рада надала згоду на обов'язковість. Також враховується практика Європейського суду з прав людини як одне з джерел права при розгляді справ. Частиною 2 передбачено, що окрім іншого, також можуть застосовуватися норми міжнародних договорів [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожна особа має право на справедливе та публічне розглядання своєї справи в розумний термін незалежним і неупередженим судом, який визначений законом, що вирішить будь-які цивільні суперечки або встановить обґрунтованість будь-яких кримінальних обвинувачень, які проти неї висунуті [21]. Право на оскарження вироків у кримінальних справах передбачено статтею 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [22]. Як визначено пунктом 45 Посібника зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)» Ради Європи, право на справедливий судовий розгляд повинно здійснюватися відповідно до закону, що передбачає наявність ефективного судового захисту для сторін судового процесу з метою захисту їх цивільних прав. Кожна особа має право на судовий розгляд у справах, що стосуються її цивільних прав та обов'язків. Таким чином, стаття 6 § 1 гарантує «право на суд», яке включає право на доступ до суду для цивільних справ, забезпечуючи цілісність цього права. «Право на суд» та право на доступ до суду можуть бути обмежені, але лише в тому обсязі, що не порушує сутності цих прав [23].

Питання доступу до справедливого та неупередженого суду були розкриті в рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Голдер проти Сполученого Королів-

ства» (Golder v. the United Kingdom), №4451/70, 1975 р. [24]; у справі «Юліус Клойбер Шлахтхоф GmbH та інші проти Австрії» (Julius Kloiber Schlachthof GmbH and Others v. Austria), №21565/07 та ін., 2013 р. [25]; у справі «Мактуф і Дам'янович проти Боснії та Герцеговини» (Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina), №2312/08 і 34179/08, 2013 р. [26]. Рішенням Європейського суду з прав людини у справі «Bellet v. France» Судом було зазначено, що стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, включаючи доступ до суду. Рівень доступу, який надається національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення прав особи на справедливий суд відповідно до принципу верховенства права, що панує в демократичному суспільстві. Для забезпечення ефективного доступу особі необхідно мати можливість оскаржувати будь-які дії, що порушують її права [27].

Аналізуючи практику Європейського суду з прав людини, Конституційний Суд України зазначив, що право на суд, яке передбачено статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, не могло б бути реальним, якби система юстиції країни дозволяла, щоб остаточне судові рішення не виконувалося на користь однієї зі сторін. Держава має позитивний обов'язок забезпечити належну систему виконання судових рішень, яка була б ефективною на практиці та гарантувала їх виконання без неприпустимих затримок. Забезпечення ефективного доступу до суду означає, що рішення суду має бути виконане без неприпустимих затримок. Держава та її органи мають відповідальність за повне та своєчасне виконання судових рішень, що прийняті проти них [28].

Доступ до правосуддя передбачений також Хартією Європейського Союзу про основоположні права. Так, стаття 47 забезпечує 1) право на ефективний захист в суді та справедливий судовий процес для всіх, чий права та свободи, гарантовані законодавством Європейського Союзу, були порушені; 2) право на ефективний правовий захист перед судом; 3) право на справедливий та відкритий судовий процес, який проводиться незалежним і неупередженим судом, відповідно до закону [29]. Правосуддя у справах, що виникають у межах Європейського Союзу вирішує Суд Європейського Союзу, відповідно до статті 251 Договору про функціонування Європейського Союзу [30]. Окремі аспекти доступу до правосуддя були передбачені рішеннями Суду Європейського Союзу, серед яких: у справі «Антуан Бокс та ін. проти регіону Валлонія» (Antoine Voxus and Others v. Région wallonne), 2011 р. [31]; у справі «Уповноважений суду аудиторів від Міністерства культури та туризму проти Служби з аудиту Міністерства культури та туризму» (Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou v. Ypourgeio Politismou kai Tourismou – Ypiresia Dimosionomikou Elenchou), 2012 р. [32]; у справі «Валері Харієв Белов проти CHEZ Електро Балгарія AD та ін. (Балгарія та Європейська Комісія як треті особи)» (Valeri Harijev Belov v. CHEZ Elektro Bulgaria AD and others (Bulgaria and the European Commission intervening)), 2013 р. [33].

Висновки. Українська система доступу до правосуддя має чітке законодавче забезпечення, яке включає Цивільний, Господарський, Адміністративний і Кримінальний процесуальні кодекси, а також інші нормативно-правові акти. Підходи до доступу до правосуддя в Україні свідчать про стабільність та незмінність регулювання, що підтверджує важливість забезпечення доступу без перешкод у рамках правової системи. Останні роки в Україні були відзначені значними змінами та покращеннями у доступі до правосуддя завдяки прийняттю спеціального закону, який вніс зміни у процедури подання позовних заяв та заяв до суду та удосконалив механізми захисту прав та інтересів осіб у судовому порядку.

Право на доступ до справедливого та неупередженого суду гарантується як внутрішнім законодавством, так і міжнародними договорами, зокрема Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Практика Європейського суду з прав людини підкреслює, що система юстиції має забезпечувати ефективний доступ до суду та виконання судових рішень без неприпустимих затримок і дискримінації. Ураховуючи практику Європейського суду з прав людини, важливо, щоб судова система України дотримувалася цих принципів та забезпечувала ефективний доступ до суду та виконання судових рішень без затримок і дискримінації.

Список використаних джерел:

1. Лужанський А.В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 197-201.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. Редакція від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text>
4. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про судоустрій України: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 21.06.2001 року. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=012WM183C2>
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
10. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. Редакція від 03.08.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803#Text>
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Редакція від 26.10.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20171026#Text>
14. Господарський процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 року № 1798-XII. Редакція від 03.08.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20170803#Text>
15. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 року № 2747-IV. Редакція від 03.08.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20170803>
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 року № 4651-VI. Редакція від 03.08.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20170803#Text>
17. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 року № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>
18. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вища рада правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>
19. Козюбра М.І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки. Том 64. Юридичні науки*. 2007. С. 6.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням

громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп/1997. <http://surl.li/rfsji>

21. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

22. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (укр/рос): Міжнародний документ від 22.11.1984 року № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text

23. Посібник зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)» Ради Європи. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_ukr

24. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (Golder v. the United Kingdom), №4451/70, 1975 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57496%22%5D%7D>

25. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юліус Клойбер Шлахтхоф GmbH та інші проти Австрії» (Julius Kloiber Schlachthof GmbH and Others v. Austria), №21565/07 та ін., 2013 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-118045%22%5D%7D>

26. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мактуф і Дам'янович проти Боснії та Герцеговини» (Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina), №2312/08 і 34179/08, 2013 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122716>

27. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Bellet v. France» 1994 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57952&filename=CASE%20OF%20BELLET%20v.%20FRANCE.docx&logEvent=False>

28. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів“, положень частин першої, третьої статті 29 Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“, абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“ від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020. URL: <http://surl.li/rfsji>

29. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/>

30. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Міжнародний документ від 07.02.1992 року, 25.03.1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

31. Рішення Суду Європейського Союзу у справі «Антуан Бокс та ін. проти регіону Валлонія» (Antoine Voxus and Others v. Région wallonne), 2011 р. URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-128/09&language=en>

32. Рішення Суду Європейського Союзу у справі «Уповноважений суду аудиторів від Міністерства культури та туризму проти Служби з аудиту Міністерства культури та туризму» (Eritropos touElegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou v. Ypourgeio Politismou kai Tourismou – Ypiresia Dimosionomikou Elenchou), 2012 р. URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-363/11>

36. Рішення Суду Європейського Союзу у справі «Валері Харієв Белов проти CHEZ Електро Балгарія АД та ін. (Болгарія та Європейська Комісія як треті особи)» (Valeri Hariev Belov v. CHEZ Elektro Bulgaria AD and others (Bulgaria and the European Commission intervening)), 2013 р. URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-394/11>

